

המחלקה לספרות, ללשון ולאמנויות

המרכז לחקר חדשנות בטכנולוגיות למידה
Research Center for Innovation
in Learning Technologies

המפגש השלושים ושניים
של החוג הישראלי לבלשנות ע"ש חיים רוזן

תקציר הרצאות

יום שלישי, ל בשבט תשע"ו, 9 בפברואר 2016

המפגש השלושים ושניים
של החוג הישראלי לבלשנות ע"ש חיים רוזן

תקציר הרצאות

רשימת המשתתפים

אריה אולמן	האקדמיה ללשון העברית
שירלי איתן	אוניברסיטת תל-אביב
נעם אמיר	אוניברסיטת תל-אביב
אורית אשכנזי	אוניברסיטת תל-אביב
גלית בן צדוק	אוניברסיטת תל-אביב
רותי ברדנשטיין	אוניברסיטת תל-אביב
רון ברצלבסקי	אוניברסיטת תל-אביב
תהילה גרינולד	אוניברסיטת תל-אביב
יעל זיו	האוניברסיטה העברית
ורד זילבר-ורוד	האוניברסיטה הפתוחה
דני כלב	אוניברסיטת תל-אביב
רונית לוי	אוניברסיטת תל-אביב
ליאור לקס	אוניברסיטת בר-אילן
אנה ענבר	אוניברסיטת תל-אביב
נדב צבר	City University of New York
משה קהן	האוניברסיטה העברית
דורית רביד	אוניברסיטת תל-אביב
יהודית רוזנהויז	סוונטק בע"מ חיפה, והטכניון מ.ט.ל. חיפה
אפרת רז	אוניברסיטת תל-אביב
לאון שור	אוניברסיטת תל-אביב
שפרה שנול	האוניברסיטה העברית ואוניברסיטת בר אילן
רבקה שמש-ריסקין	אוניברסיטת בר-אילן
חגית שפר	המכללה האקדמית בית-ברל
נמרוד שתיל	המכללה האקדמית צפת

חברות הוועדה המארגנת

ורד זילבר-ורוד, המרכז לחקר חדשנות בטכנולוגיות למידה, האוניברסיטה הפתוחה

נורית מלניק, המחלקה לספרות ללשון ולאמנויות, האוניברסיטה הפתוחה

תכנית המפגש

9:30-8:30	התכנסות והרשמה
9:45-9:30	ברכות
יו"ר: ורד זילבר-ורוד, המרכז לחקר חדשנות בטכנולוגיות למידה חוה בת-זאב שילדקרוט, נשיאת החוג הישראלי לבלשנות על שם חיים רוזן נורית מלניק, המחלקה לספרות, ללשון ולאמנויות	
10:35-9:45	מושב ראשון: פונטיקה ופונולוגיה
יו"ר: אוון כהן ניתוח המעצבים (פורמנטים) של תנועת e המבוצעת מתוך הארכה ניכרת (כהיסוס) בעברית מדוברת ורד זילבר-ורוד ונעם אמיר	
התנועות בערבית המדוברת ובעברית המדוברת בפי דוברים דרוזים ובדוויים יהודית רוזנהויז	
11:25-10:35	מושב שני: תחביר ושיח א'
יו"ר: יעל זיו הצמדים השיחתיים והמהלכים הטועונים בשיחות המשא ומתן ההלכתי במשנה רבקה שמש-ריסקין	
סמני שיח ארגומנטטיביים, פוקוס ומבנה ההמרה (לא X, אלא Y) רותי ברדנשטיין	
11:40-11:25	הפסקה
13:20-11:40	מושב שלישי: סמנטיקה לקסיקלית
יו"ר: תמר סוברן איך שלא מסתכלים על זה... חגית שפר	
"די" – הפחתה, העצמה וקרוב – פוליסמיה או ערך אחיד שמשמעויותיו מופקות פרגמטית? יעל זיו	
פוליסמיה במילונאות העברית בימי הביניים: בין מילונו של רד"ק, מילונו של יונה אבן ג'נאח ומילונו של יהודה חיג'ו משה קהן	
הסבר לבחירתם של דוברים בסימן look באמצעות היפותזה למשמעותו של הסימן נדב צבר	
14:15-13:20	הפסקת צהריים
14:30-14:15	אספת חברי החוג

15:45-14:30 מושב רביעי: תחביר ושיח ב'
יו"ר: אורנה בן-נתן

תפקידיה של המילית 'ש' בעברית מדוברת ספונטנית בת זמננו
אנה ענבר

אזכור באמצעות כינוי גוף שלישי בעברית המדוברת
לאון שור

פועלי האמירה בעברית המקראית
נמרוד שתיל

16:00-15:45 הפסקה

16:50-16:00 מושב חמישי: תמורות בשפה
יו"ר: רותי בורשטיין

דוד לארה, עיר דוד – על ההתאמה בין אוצר המילים בספרות חז"ל ללשון היוונית ולשפות
אירופאיות אחרות, אמסטרדם 1638
שפרה שגול

העברית הבלבית: הלשון העברית בבבל מחתימת התלמוד עד ההשפעה הארצישראלית
אריה אולמן

17:00-16:50 הפסקה

18:15-17:00 מושב שישי: מורפולוגיה
יו"ר: אביב אמית

משפחות מורפולוגיות ברכישת הפועל העברי
דורית רביד, רונית לוי, אורית אשכנזי, גלית בן צדוק, אפרת רו, תהילה גרינולד, רון ברצלבסקי
ושירלי איתן

פיצוי מורפולוגי: על תצורת שם הפועל של פעלים סבילים
ליאור לקס

פָּעַל – ציין פרפקטיב או זמן עבר?
דני כלב

ניתוח המעצבים (פורמנטים) של תנועת e המבוצעת מתוך הארכה ניכרת (כהיסוס) בעברית מדוברת

ורד זילבר-ורוד ונעם אמיר

המחקר הנוכחי מנסה לאפיין את איכות תנועת ההיסוס המבוצעת כ-e כברירת מחדל בעברית המדוברת. תנועת [e], אחת מחמש הפונמות במערכת התנועות בעברית המדוברת (Bolozky, 1997), היא תנועה מרכזית-קדמית וסימנה באלפבית הפונטי הבינלאומי הוא /e/. נשאלת השאלה האם בהיותה מבוצעת תוך הארכה ניכרת כהפקה של נימת היסוס [e:], נשמרים מאפייני המעצבים המקוריים של התנועה, או שמא, עצם ההארכה מובילה לשינוי איכות התנועה. כך, בערבית, שבה קיימת אבחנה כמותית בין תנועות ארוכות לקצרות, נמדדו איכויות שונות של התנועות המקבילות (Amir, Tzenker, Amir, and Rosenhouse, 2012). גם בשפה התאית, נמצא כי התנועות המקבילות (הארוכות והקצרות) מובחנות לא רק במשכן, אלא גם בערכי הפורמנטים שלהן (Abramson and Ren, 1990).

המחקר התבסס על ניתוח אקוסטי של שלושת הפורמנטים הראשוניים (F1, F2, F3) של כ-575 תנועות [e] שבוצעו מתוך הארכה ניכרת (הנתפסת כהיסוס), כפי שהוגדר במחקרה של זילבר-ורוד (2012). התיוג של אותן הארכות ניכרות כלל שלושה סוגים לפי מיקום ההיסוס ביחס למילה:

1. הארכה של ההברה האחרונה במילה או במילית נתמכת (clitic) (למשל, הארכת מילת השעבוד "ש...", מילת היחס "ב...", המילה "זה", ועוד);

2. תוספת [e] בצמוד לסיומה של מילה (למשל, "של אה", "אז אה");

3. פסק ממולא (filled pause), שהוא הארכה ניכרת עם פסקים שקטים משני צידיה.

במחקר הנוכחי נבדקו המעצבים של שלושת סוגי ההיסוס האלה שבוצעו על ידי כ-47 דוברים (28 נשים ו-19 גברים) מההקלטות של מאגר העברית המדוברת בישראל (מעמ"ד).

מעבר לכך, נבחנו נתוני שלושת הפורמנטים בעמדת ההיסוס אל מול הנתונים שדווחו במחקרים קודמים שניתחו את הפורמנטים במערכת התנועות בשפה העברית: הראשון הוא מחקרם של מוסט, אמיר וטובין (Most, Amir, and Tobin, 2000), שבחן את איכות התנועות במילות תפל חד-הברתיות; והשני של אמיר ואמיר (Amir and Amir, 2007), שבחן את איכות התנועות בדיבור ספונטני שוטף מתוך מעמ"ד.

הממצאים מראים כי הפורמנט הראשון (F1) של שני סוגי היסוס: הארכת הברה בסוף מילה ותוספת [e] בסיומה של מילה, דומה לערך שנמצא בשני המחקרים בהפקת תנועת [e] בדיבור שוטף. פסק ממולא לעומת זאת ניכר בערכים נמוכים יותר של F1 ובערכים גבוהים יותר של F2.

מכאן שהוא נהגה באופן פתוח וקדמי יותר. לאור הממצאים, אנו מציעים להשתמש בייצוג פונטי שונה ומדויק יותר עבור שלושת סוגי תנועת [e] הנהגית בהארכה ניכרת: פסק ממולא ייוצג בסימן של תנועת מרכזית-סגורה [e] ואילו שני האחרים בסימן של תנועה מרכזית פתוחה [ɛ]. לחלופין, אפשר להשתמש בסימנים הדיאקריטיים: הנמכה [ɛ̣] והגבהה [ɛ̥] לאותה מטרה.

רשימת מקורות

זילבר-ורוד, ו' (2012). היסוסים אקראיים או דפוסים צפויים? להגדרת טון הארכה ניכרת כסמן גבול פרוזודי. *בלשנות עברית*, כרך 66, עמ' 83-105.

מעמ"ד – מאגר העברית המדוברת בישראל <http://humanities.tau.ac.il/~cosih/index.html>

Abramson, A. S., & Ren, N. (1990). Distinctive vowel length: duration vs. spectrum in Thai. *Journal of Phonetics* 18(1), 79–92.

Amir, N., & Amir, O. (2007). Novel measures for vowel reduction. In *Proceedings of the 16th International Congress of Phonetic Sciences*, 849–852.

Amir, N., Tzenker, O., Amir, O., & Rosenhouse, J. (2012). Quantifying Vowel Characteristics in Hebrew and Arabic. In *Afeka Conference for Speech processing*, Tel Aviv.

Bolozky, S. (1997). Israeli Hebrew Phonology. In A. S. Kaye, & P. Daniels (Eds.), *Phonologies of Asia and Africa 1*. 287–311. Winona Lake: Eisenbauns.

Most, T., Amir, O., & Tobin, Y. (2000). The Hebrew vowel system: Raw and normalized acoustic data. *Language and Speech*, 43(3), 295–308.

התנועות בערבית המדוברת ובעברית המדוברת בפי דוברים דרוזים ובדוויים

יהודית רוזנהויז

ערבית ועברית הן שפות שמיות קרובות, כידוע, אבל הזמן השפיע על יצירת הבדלים ביניהן והרחבת המרחק ביניהן בתחומים רבים. אחד התחומים האלה הוא הפונולוגיה/הפונטיקה. עם זאת, בתחום זה קיים לכאורה דמיון בין עברית ועברית, לפחות במספר התנועות המשמשות בעברית ובערבית כפי שהיא מדוברת בישראל. במחקר קודם (רוזנהויז 2015) נמצא שיש הבדל בין התנועות של העברית המדוברת בפי דוברים ילידיים של הערבית לבין דוברים ילידים של העברית (לפי מאמריהם של אמיר ושות' 2014, ומוסט ושות' 2000). במחקר הנוכחי נבדקו נקודות מבט אחרות של התנועות של הערבית המדוברת בפייהם של אותם שלושה דוברים בדוויים ושלושה דוברים דרוזים, שדיברו באופן ספונטני.

מטרת הבדיקה הייתה לענות על השאלות הבאות:

1. האם יש הבדלים משמעותיים בין הגיית התנועות של הערבית המדוברת אצל הדוברים הבדוויים והדרוזים?
2. האם יש הבדלים משמעותיים בין כל דובר דרוזי לדרוזים האחרים?
3. האם יש הבדלים משמעותיים בין כל דובר בדווי לבדוויים האחרים?
4. מה ערכי הממוצעים של כל התנועות של כל הדוברים ביחד?
5. האם יש הבדלים משמעותיים בין F1, F2 של כל זוג תנועות?
6. האם אותם דוברים מגלים הבדלים בין התנועות המשותפות לעברית ולערבית (i, e, a, o, u) כשהם מדברים בשתי שפות אלה? כלומר: האם יש הבדלים משמעותיים בין התנועות הקצרות (i, e, a, o, u) בעברית ובערבית של כל 6 הדוברים, של 3 הדוברים הבדוויים, ושל 3 הדוברים הדרוזים?
7. האם הממצאים של הדוברים שלנו (מהגליל) שונים מאלה שנמצאו במחקר של אמיר ושות' (2014), שבו הנבדקים היו גם מעדות אחרות (מוסלמים) וגם משני אזורים גאוגרפיים (המשולש והגליל)?

לפי הספרות, השערות המחקר שלנו היו: יהיו הבדלים בין הדוברים הבדוויים והדרוזים, בין התנועות של כל דובר בהשוואה לחבריו ללהג, ובין התנועות בעברית ובערבית בפייהם, במיוחד לגבי התנועות i, e. לא יהיו הבדלים בין חלק מזוגות התנועות הקצרות והארוכות בערבית של הבדוויים והדרוזים.

הממצאים מפורטים בהרצאה עצמה.

רשימת מקורות

רוזנהויז, י' (2015). השוואה בין התנועות של הערבית המדוברת ושל העברית המדוברת בפי דוברים ילידיים של ערבית בישראל. הרצאה בכנס השנתי של החוג לבלשנות ע"ש חיים רוזן, המכללה ע"ש דוד ילין ירושלים, 2 בפברואר, 2015.

Amir, N., Amir, O. and Rosenhouse J. (2014). Colloquial Arabic vowels in Israel: A comparative acoustic study of two dialects. *JASA* 136(4), 1895-1907

Most, T., Amir O. and Tobin Y. (2000). The Hebrew vowel system: Raw and normalized acoustic data. *Language and Speech* 43(3), 295-308

הצמדים השיחתיים והמהלכים הטיעוניים בשיחות המשא ומתן ההלכתי במשנה

רבקה שמש-ריסקין

המשא ומתן ההלכתי עומד במרכזה של ספרות התנאים, וכולל בתוכו שתי יחידות שיח: הצגת דעה הלכתית ושיחת משא ומתן הלכתי. שיחת המשא ומתן ההלכתי היא הידיינות בין בעלי דעות לגבי דעותיהם.

מחקר שאני עורכת על שיחות המשא ומתן ההלכתי במשנה כולל 190 שיחות, שנכללים בהן 240 חילופי דברים בין המוען לנמען. במחקר נבחנים היבטים השייכים לתחומים לשוניים שונים: חקר השיח, הפרגמטיקה, ניתוח השיחה והרטוריקה.

בתחילת ההרצאה תוגדר שיחת המשא ומתן ההלכתי כיחידת שיח של ויכוח, ויתוארו מצאי השיחות בקורפוס ומאפייניהן הבסיסיים.

ההרצאה תדון בשיחות משני היבטים הקשורים לתחום ניתוח השיחה: הצמדים השיחתיים בחילופי הדברים והמהלכים הטיעוניים בשיחות.

צמד שיחתי הוא צמד של סוגי תורות בשיחה הבאים יחד, דהיינו: תור מסוג מסוים מצד המוען גורר בעקבותיו תור מסוג אחר מצד הנמען. בבדיקה של שיחות המשא ומתן ההלכתי במשנה נבחנו הצמדים השיחתיים המופיעים בשני חלקיו של חילוף הדברים, ונמצא כי בלמעלה ממחצית מחילופי הדברים הבנויים משני חלקים, מצויים צמדים של שאלה ותשובה ושל טענה וטענה. כלומר, הצד הראשון בוחר להביע את עמדתו באמצעות שאלה והצד השני בוחר להגיב בתשובה, או שהצד הראשון בוחר בטענה והצד השני מגיב אף הוא בטענה. צמדים אלה מוכרים בניחות השיחה, והם מתאימים גם לפעולות הדיבור שנמצאו שכיחות בשיחות במשנה.

המהלכים הטיעוניים בשיחות נותחו לפי מודל שהציגו מנטיגל וטורנבול (Muntigl and Turnbull, 1998) במחקר על שיחות טבעיות. מנטיגל וטורנבול מצאו ארבעה סוגים של פעולות המתרחשות בוויכוח: טענה על אי רלוונטיות, אתגור, סתירה וטענה נגדית. הם דירגו את הפעולות לפי דרגת האגרסיביות שלהן, כלומר לפי הפגיעה שלהן בתדמית של האחר (לפי סדר מן הכבד אל הקל): טענה על אי רלוונטיות, אתגור, סתירה, השילוב סתירה עם טענה נגדית וטענה נגדית.

הבדיקה של המהלכים הטיעוניים בשיחות המשא ומתן ההלכתי במשנה נערכה בשני חלקים: בחלק הראשון נכללו 116 חילופי דברים בעלי שני חלקים, ובכל חילוף דברים נבדק החלק השני של חילוף הדברים ביחס לחלק הקודם לו; ובחלק השני של הבדיקה נכללו 40 חילופי דברים, המופיעים בשיחות הכוללות כמה חילופי דברים, ובכל חילוף דברים נבדק החלק הראשון של חילוף הדברים ביחס לחלק השני של חילוף הדברים הקודם לו.

הבדיקה מלמדת באופן כללי על האופי האגרסיבי יותר של חילופי הדברים מן הסוג השני בהשוואה לאלה מן הסוג הראשון. בחילופי הדברים הרגילים בעלי שני החלקים אופי הידיינות בשיחות אינו אגרסיבי, והפעולות הרווחות בהם הן טענה נגדית וסתירה. לעומת זאת אופי

ההידיינות אגרסיבי יותר בחילופי הדברים שהם חלק משיחות בעלות כמה חילופי דברים, והפעולות הרווחות בהם הן אתגור וסתירה. בשני סוגי חילופי הדברים בשיחות במשנה נפוצים יותר המהלכים בדרגות האגרסיביות הבינונית והנמוכה מאשר המהלכים בדרגת האגרסיביות הגבוהה.

רשימת מקורות

Blondheim, Menahem, and Blum-Kulka, Shoshana. (2001). Literacy, orality, television: Mediation and authenticity in Jewish conversational arguing, 1–2000 C.E. *The Communication Review* 4(4), 511–540.

Muntigl, Peter, and Turnbull, William. (1998). Conversational structure and facework in arguing. *Journal of Pragmatics* 29, 225–256.

סמני שיח ארגומנטטיביים, פוקוס ומבני המרה (לא X, אלא Y)

רותי ברדנשטיין

בעקבות דוקרוט (1977), תיזה זו מניחה שפריטים לשוניים משמשים לארגומנטציה (טיעונית) בשפה. כמו כן, תיזה זו מאמצת אחד מחמשת סוגי היחסים בין חלקי טקסט על פי מאן ותומפסון (1985): יחס האנטיתזה: 'לא X, אלא Y'. מכיוון שעבודה זו עוסקת בשיח טבעי, יחס זה ייקרא "יחס ההמרה" המשמש ככלי טיעוני על-ידי הדובר/ת על מנת לתקן טענה בולטת בשיח (טענת רקע או טענה קודמת בשיח). באופן כללי, יחס ההמרה מבטל/דוחה טענה בולטת בשיח ומציעה חלופה חיובית במקומה. יחס ההמרה הינו אחד מיחסי הטקסט הנפוצים ביותר בעברית מודרנית (אזר, 1999) וכך, גם בשיח טבעי. 52% ממבעי שלילה רנדומאליים שנבחנו מתוך השיח הדבור של אוניברסיטת ת"א (מעמ"ד) מבצעים המרה (על סוגי ההמרה השונים ארחיב בהמשך). אין ספק כי מדובר בכלי טיעוני חשוב ביותר בשפה.

הביטויים הלשוניים בהם אתמקד בעבודה זו הם: **בכלל, כבר, דווקא** ועוד בעברית מודרנית וכן אתמקד באינטראקציה של ביטויים אלו עם יחס ההמרה. טענתי היא כי אינטראקציה זו (המשמשת על מנת להשיג מטרות פרגמטיות בין-אישיות) תורמת לתהליך הגרמטיזציה של ביטויים אלה, המשמשים כסמני שיח ארגומנטטיביים (טיעוניים) ובכך תורמת גם לשינויים סמנטיים-תחביריים בביטויים אלה. הניתוח שלי יתבצע על פי מה שהרינג (1991) קורא לו: "שחזור סינכרוני". בנוסף, אטען כי פוקוס מעורב בשינוי סמנטי של סמני השיח המדוברים. על מנת שרכיב לשוני מסוים יעבור שינוי סמנטי-טיעוני, עליו קודם כל לאבד את הטעם (פוקוס) שלו. במבנה המרה אשר מטרתו לבצע תיקון שיחי, הפוקוס עובר מרכיב לשוני זה לרכיב המתוקן. נבחן לדוגמא את **בכלל**. תחילה גויסה **בכלל** על מנת לחזק שלילה "רפויה" כתוצאה משימוש תדיר (רכיבים אלו כגון **בכלל** בדוגמא זו קרויים בספרות (NPIs) Negative Polarity Items). אם בכיתה ישנם 2 תלמידים, המורה עשויה להיכנס ולומר: "אין כאן אף אחד!" כאשר למעשה ישנם בכיתה 2 תלמידים. לכן, גויסו מעצימים כאלה ואחרים על ידי דוברים על מנת לחזק את השלילה כמו בדוגמא (1):

1. כבר כמה שנים שאני בודדה מאוד, **אין לי חברים בכלל**, כל היום בבית ספר אני **לבד לגמרי**...

<https://www.askpeople.co.il/question/3375>

בשלב שני, כתוצאה משלילה חזקה, נוצר הצורך של דוברים (ונמענים) לייצר אלטרנטיבה חיובית לרכיב הנשלל. כך, לדוגמא (2):

2. השחקן (ההורססססססססס) הזה עשה לי חם בבלבב... אבל הוא **בכלל לא** דומה לאשטון

המכוער הוא בלונדיני כמו בראדוש... אבל הרבה יותר סקסי

http://hydepark.hevre.co.il/topic.asp?cat_id=13&topic_id=2887268&forum_id=17457

בשלב שלישי, חברו הרכיב הנשלל והרכיב המספק אלטרנטיבה חיובית לכדי מבנה אחד המתווך ע"י אלא: 'לא X, אלא Y' במבנה זה בכלל אינה פוקלית (מוטעמת), מה שמאפשר לה, לטענתי, לאייד את השלילה ואת המבנה כולו, כמו בדוגמא (3):

3. הסיפור בשווקים הוא בכלל לא יוון אלא השיפור באירופה

<http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001043044>

למבנה זה, על פי מאן ותומפסון (1985), יש 2 חלקים:

א. החלק הנשלל, הראשון של המבנה, הקרוי "לווין" (satellite)

ב. החלק המספק אלטרנטיבה חיובית בתיווך מילת החיבור 'אלא' (but באנגלית) הקרוי

"גרעין" (nucleus)

מכיוון שמטרת המבנה היא תיקון (rectification), המסר השיחי העיקרי מועבר לנמען בגרעין המבנה. החלק העיקרי (הגרעיני) אינו הלווין בו קיים ההדהוד בשלילה של הרכיב אותו עומדים לתקן (מסיבות פרגמטיות שונות), אלא התיקון עצמו הניתן בגרעין. משום כך לטענתי ניתן היה להשמיט בשלב החמישי את לווין המבנה, כאשר בכלל עוברת לאייד את גרעין המבנה במה שנראה כמו "קפיצה תחבירית" (דוגמא 4):

4. הרופאים נדהמו! הגידול הסרטני הוא בכלל קעקוע! [וואלה בריאות 22.5.15]

על פי הניתוח שלי, לויין מבנה ההמרה ב-(4) הוא: "בכלל לא גידול סרטני" ולוין זה מועבר ב-(4) דרך אקספליקטורה (ספרבר ווילסון 1985). כלומר, דוגמא (4) לפי הניתוח שלי טוענת:

הרופאים נדהמו! הגידול הסרטני הוא בכלל [לא גידול סרטני אלא] קעקוע!

בעבודה זו אבחן את בכלל גם במבני שאלה (אינפורמטיבית ורטורית), מבני תנאי ועוד. ניתוח דומה יינתן גם ל-כבר אך אטען כי כבר נבדלת מ-בכלל בכך ש-כבר הינה מילה טמפורלית ומאייכת התקדמות על ציר רלוונטי כלשהו, כאשר לווין המבנה וגרעינו מופרדים דיכוטומית באופן חד כיווני (על כך ארחיב בהמשך):

5. אז אני רוצה לחזור לישון בחדר שלי ולא איתך. כן אימא, אני כבר ילד גדול!"

<http://www.daphnatayar.co.il/thank-you.html>

על פי הניתוח שלי, כבר מאייכת מבנה המרה (טמפורלי- עליו ארחיב בהמשך) ולמעשה לווין המבנה המשתמע דרך אקספליקטורה הוא: "כבר לא ילד קטן", כלומר דוגמא (5) לפי הניתוח שלי טוענת:

כן אמא, אני כבר [לא ילד קטן אלא] ילד גדול!

כך, בכוונתי לבחון מה שאני קוראת "סמני שיח ארגומנטטיביים" כגון: בכלל, כבר, דווקא ועוד המבצעים אינטראקציה עם השלילה כ- NPIs ועם מבנה ההמרה שמטרתו תיקון (rectification Construction), כאשר אינטראקציה זו מביאה לכדי שינוי סמנטי תחבירי של סמני שיח אלו.

איך שלא מסתכלים על זה...

חגית שפר

מטרת ההרצאה לבחון את הביטוי "איך שלא מסתכלים על זה..." ודומיו ולהציע כי ביטוי זה מתאפיין בתכונות המציבות אותו במעמד של מבנה (construction). ביטוי זה והוריאציות שהוא מציע כגון "אני מקווה שתבוא לראות אותי איפה שלא אהיה", "איפה שלא תיקח אותה היא רק רוצה לרקוד" (מתוך שירם של משה פרץ ועומר אדם), "איפה שלא תהיי" (אריק איינשטיין), "מה שלא יקרה" (גלי עטרי) ו"עד שלא תאבד משהו" למעשה מביעים משמעות הפוכה למשמעות המילולית שלו. למשל "איפה שלא תהיי" פירושו בעצם "במקום בו תהיי", "איפה שלא תיקח אותה היא רק רוצה לרקוד" פירושו "במקום אליו תיקח אותה". כלומר הביטויים מכילים סמן לשלילה אך מתפרשים לחיוב.

על פי הספרות המחקרית בתחום הדקדוק המבני (construction grammar), ובעיקר הילפרט (2014), גולדברג (2003) וגיסבורן וטראוסדייל (2008) קיימות מספר אסטרטגיות המסייעות לזהות האם ביטוי מסוים ניתן לזיהוי והגדרה כמבנה. על פי הילפרט האסטרטגיות הן: 1) האם המבנה חורג ממבנה תקני רגיל. 2) האם הביטוי נושא משמעות שאינה ניתנת לחיזוי על פי חלקיו (non-compositionality) וכחלק ממאפיין זה האם המבנה כופה היבט משמעות מסוים על המבנה (coercion). 3) האם למבנה יש מגבלות אידיוסיןקרטיות. 4) האם למבנה יש העדפה לקולוקציות מסוימות. ההרצאה תציג כיצד מאפיינים אלו באים לידי ביטוי במבנה על סוגיו השונים. למשל על פי אסטרטגיה מספר 2 המשמעות הכוללת של המבנה אינה ניתנת לניבוי על סמך המשמעות של החלקים. במקום זאת מתקיימת כפייה של משמעות על המבנה, כפייה שאינה ניכרת במשפטים אחרים בהם מופיעה המילה "שלא".

בנוסף לכך, קיימות תכונות נוספות אשר באות לידי ביטוי במבנה. ניתן למשל לאמוד את מידת הפרודוקטיביות של המבנה. מתוך ניתוח דוגמאות אשר לוקטו מאתרים שונים ברשת האינטרנט עולה כי המבנה גמיש למדי, ומאפשר וריאציות מגוונות תוך החלפת המרכיבים הלקסיקליים הנלווים למרכיב הקבוע "שלא", כגון "איפה שלא", "איך שלא", "עד שלא", "לאן שלא", ו"כמה שלא". גיוון זה ונוספים מאפשרים לדובר השפה ליצור הכללה לגבי הבסיס הראשוני של המבנה. יחד עם זאת, ישנן מילות שאלה שאינן מתקבלות במבנה, מאפיין המוצע באסטרטגיה מספר 3. ההרצאה תנסה להגיע לחוקיות המתקיימת במבנה המאפשרת לצירופים מסוימים להתפרש לחיוב ומונעת אחרים המתפרשים לשלילה.

- Gisborne, N & Trousdale, G. (2008). Constructional Approaches to Language-Particular Description. In G. Trousdale, & N. Gisborne (Eds.), *Constructional Approaches to English Grammar* (1-4). Berlin-New York: Mouton de Gruyter.
- Goldberg, A. (2003). Constructions: a new Theoretical Approach to Language. *Trends in Cognitive Sciences* (7)5, 219-224.
- Hilpert, M. (2014). *Construction Grammar and its Application to English*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

”די” – הפחתה, העצמה וקרוב –

פוליסמיה או ערך אחיד שמשמעויותיו מופקות פרגמטית?

יעל זיו

בחינת התפוצה של ”די” בעברית מגלה שהוא מתפענח ב-3 אופנים שונים: הפחתה, העצמה וקרוב, כמו במשפטים ב-(1-3) בהתאמה:

(1) אפשר להעסיק את דני. העברית שלו די בסדר. (פחות מ”בסדר” בסולם המיומנות הלשונית).

(2) הדמיון בין התאומים האלה די מדהים. (גבוה מ”מדהים” בדרגת הדמיון, מאוד מדהים).

(3) היו בהפגנה הזאת די הרבה אנשים. (הערכה, קרוב, חוסר מחויבות למידה).

נבחן כאן את השאלה אם מדובר בפוליסמיה (שרירותית) או בערך מילוני אחד ששלל קריאותיו מוסבר על יסוד עקרונות פרגמטיים-גרסיאניים, ונציג טיעונים על פיהם הגישה הפרגמטית מנבאה את מגוון הקריאות בצורה שיטתית.

כנקודת מוצא נגייס את המשמעות הבסיסית של ”די” (מספיק, כמות/מידה מספיקה) המופיעה, בנוסף לתנך, גם בעברית מודרנית באופנות הכתובה או במשלב גבוה באופנות הדבורה, כמו במשפט להלן:

(4) אין לי די כסף לממן את הלימודים השנה. (די כסף = כמות מספיקה של כסף)

ובעברית דבורה ללא הגבלת משלב בתוספת ל”יותר מ” ו”פחות מ” כמו ב-(5) להלן:

(5) שמת לי יותר מדי / פחות מדי סוכר בקפה. (= יותר או פחות מכמות מספקת)

וכמנגנון פרגמטי נפעיל את עקרון שיתוף הפעולה של גרייס על 4 תת העקרונות שלו: אמת, כמות, רלוונטיות ואופן ואת השימוש הנגזר מעקרונות אלה ב”איפליקטורה” (קריאה משתמעת).

אם כן, המנגנון הגריסיאני מסביר בצורה שיטתית את 3 הקריאות של ”די”. השימוש ב”די” יוצר אימפליקטורה סולמית (scalar implicature), כך ש:

(א) הקריאה המפחיתה (במשפט 1) נובעת מהמשמעות הבסיסית ”העברית שלו מספיק בסדר” ומיישום עקרון הכמות (”עשה את תרומתך אינפורמטיבית ואל תאמר יותר מזה/מה שאינך יכול”). מכאן, שהקביעה ”העברית שלו די בסדר”, משמעה שאין הדובר יכול להתחייב למשמעות ”החזקה” יותר בסולם טיב המיומנות הלשונית ש”העברית שלו בסדר”.

(ב) הקריאה המעצימה (במשפט 2) נובעת גם היא מהמשמעות הבסיסית של ”די” תוך שימוש באותם עקרונות גריסיאניים כמו בקריאה המפחיתה, אלא שכאן פועל בנוסף עקרון חברתי של ”לשון המעטה” (understatement), על מנת שלא להפריז בתיאור, וניתן לכנסו

תחת עקרון האופן הגרייסיאני. כך, במקום לומר ש"הדמיון מדהים" נוקט הדובר לשון מאופקת יותר וההקשר מספק את ההעצמה.
(ג) הקריאה שעניינה "קרוב" נובעת גם היא מהמשמעות הבסיסית של "די" (מספיק), ובאמצעות השימוש בה הדובר פוטר עצמו מדרישות האינפורמטיביות המקסימלית של גרייס ואינו מספק מידת דיוק רבה יותר, ומכאן משמעות ה"קרוב".

"די" תשווה למקבילה האנגלית 'quite' ויסתבר שתכונותיה הסמנטיות-פרגמטיות של "די" יכולות להבהיר גם מגוון קריאות של המקבילה האנגלית אשר נראות שרירותיות ללא תפיסה קוגניטיבית כוללת של הקשר ל"כמות מספיקה".

רשימת מקורות

- Allerton, D.J. (1987). English intensifiers and their idiosyncracies. In R. Steele, & T. Threadgold (Eds.), *Language Topics. Essays in Honour of Michael Halliday* (215–231). Amsterdam: Benjamins.
- Bäcklund, U. (1973). *The Collocation of Adverbs of Degree in English*. Uppsala: Uppsala University Press.
- Bolinger, D. L. (1972). *Degree words*. The Hague: Mouton
- Diehl, H. (2004). 'I quite fancy this: *Quite* as a Degree Modifier of Verbs in Written British English. In *Working Papers in Linguistics* (1–19). Lund: Lund University Press.
- Horn, L. R. (2004). Implicature. In L.R. Horn & G. Ward (Eds.), *The Handbook of Pragmatics* (3–28). Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Martínez, I.M.P. (2009). Quite Frankly, I'm Not Quite Sure That it is Quite the Right Colour: A Corpus-Based Study of the Syntax and Semantics of *Quite* in Present-Day English. *English Studies* 90(2), 180-213.
- Paradis, C. (1997). *Degree Modifiers of Adjectives in Spoken British English*. Lund: Lund University Press.
- (2000). Reinforcing Adjectives: A Cognitive Semantic Perspective on Grammaticalisation. In R. Bermu, D. dez-Otero, R. D. Denison, & C. B. McCully (Eds.), *Generative Theory and Corpus Studies* (233–58). Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Stoffel, C. (1901). *Intensives and Down-Toners. A Study in English Adverbs*. Heidelberg: Anglistische Forschungen, Heft 1.

פוליסמיה במילונאות העברית בימי הביניים:

בין מילונו של רד"ק, מילונו של יונה אבן ג'נאח ומילונו של יהודה חיג'ו

משה קהן

דוד קמחי (רד"ק) חי ופעל במאות השתים עשרה והשלוש עשרה בפרובנס. חיבורו הראשון היה ספר המכלול. הספר מורכב משני חלקים, על פי המתכונת של יונה אבן ג'נאח: ספר דקדוק ומילון. מטרתו של הספר הייתה לסכם בדרך קלה וקליטה את כל תורת הלשון, ובכך שונה ספרו מכל ספרי הדקדוק והמילונים שקדמו לו.

כמה יצירות עסקו לאחרונה במשנתו הפרשנית של רד"ק וניסו להגדיר את תפקידו ותרומתו של רד"ק בהשוואה לפילולוגים שקדמו לו. אולם כמעט ולא עסקו במשנתו הלקסיקוגרפית של רד"ק כפי שעולה ממילונו, ובעיקר, לא עסקו בהשוואה בין מילונו של רד"ק למילון של קודמו אבן ג'נאח. השוואה בין מילונו של רד"ק ל**פתאב אלְאָצול** מתבקשת משום שהמילון עשוי בדיוק במתכונת של קודמו: עריכת שורשים מקראיים לפי סדר אלפביתי ובהתאם לעקרון התלת עיצוריות של השורש.

אחת הסוגיות המשמעותיות ביותר במילונאות של לשון המקרא היא סוגיית ההומונימיה והפוליסמיה. עיון מדוקדק במילונים המקראיים השונים יראה מה גדול ההבדל בפרשנות השורשים בין המילונים השונים. מילונים מסוימים מחשיבים שורשים רבים שורשים הומונימיים, ואחרים – פוליסמיים. סוגיה זו לא נידונה במילונים הקלסיים של ימי הביניים, **פתאב אלְאָצול** ליונה אבן ג'נאח וספר השרשים לרד"ק, ולא נבדק בבדיקה סיסטמטית אם ניתן לזהות הבדלים בניתוח הסמנטי בין המילונים.

בכוונתי להשלים בהרצאה מעט מהחסר במחקר בשני התחומים: א. המחקר על ספר השרשים לרד"ק בהשוואה לקודמו, אבן ג'נאח; ב. המחקר על ההומונימיה והפוליסמיה במילונאות בימי הביניים.

בהרצאה אשווה בין שני המילונים הנזכרים ואצביע על הבדל לקסיקוגרפי מהותי ביניהם: יונה אבן ג'נאח סבור כי שורשים בעלי משמעויות שונות, הם שורשים הומונימיים, ולרוב אינו עומד על משמעויות-על פוליסמיות. לעומתו, רד"ק מוצא פעמים רבות מכנה משותף סמנטי למשמעויות השונות ולעתים הופך את הערך המילוני לפוליסמי. אסקור גם מקרים רבים שבהם נחלקו ר' יהודה חיג'ו ויונה אבן ג'נאח בעניין זה, ואראה במי צידד רד"ק. נוסף לכך אציע הסבר לשיטתו המילונאית האמורה של רד"ק.

שתי מטרות להרצאה: הראשונה והעיקרית היא לפרוש לראשונה שינויים שחלו בחשיבה הסמנטית-לקסיקוגרפית אצל שני המילונאים העבריים בימי הביניים. בעוד יונה אבן ג'נאח מייין את המשמעויות מיון טכני ואינו מתעמק במשמעות הסמנטית של אחד הערכים, רד"ק מתעמק בשיטתיות בחלקים המופשטים של המשמעות, כדי לקבל משמעות-על משותפת למשמעים השונים. בהרצאה אראה שיצירתו המילונית של רד"ק היא יצירה חדשה בעלת מגמה עקבית

ושיטתית למעט במשמעי השורש. המטרה השנייה של ההרצאה היא לחשוף את אחת המתודולוגיות הלקסיקוגרפיות המשמעותיות שעליהן ביסס רד"ק את מילונו.

רשימת מקורות

ממן, א' (תשס"ח). רבי יונה אבן ג'נאח: בין פילוסופיה ללשון. **לשונו ע**, עמ' 351-359.

Cohen, M. (2003). *Three approaches to Biblical metaphor: from Abraham Ibn Ezra and Maimonides to David Kimhi*. Leiden: Brill.

Steiner, R. (1998). Saadia vs. Rashi: On the Shift from Meaning-Maximalism to Meaning-Minimalism in Medieval Biblical Lexicology. *Jewish Quarterly Review* 88, 213-258.

A meaning hypothesis to explain speakers' choice of the sign *look*

נדב צבר

The purpose of the meaning hypotheses advanced in this paper is to explain why speakers and writers choose the forms that they do in the course of documented acts of speaking or writing. The choice of interest is the decision to use *look* (or /lʊk/), particularly in situations where *see*, *seem*, and *appear* would at first glance seem to be just as appropriate. The answer to the question of why language users make the choices they do is cast in theoretical terms that rely on the construct of the sign (a synchronically stable form-meaning correspondence) rather than on the construct of the sentence. The analytical consequences of this decision regarding theoretical framework are laid out in detail. The explanation for the use of *look* is given in terms of a meaning hypothesis, a single invariant semantic value that, rather than encoding messages, functions as a communicative tool that merely facilitates or contributes to the communication of many different types of messages or message partials. The hypothesized meaning for *look* is summarized here in shorthand form as ATTENTION, VISUAL. This hypothesis by itself explains the full range of the distribution of *look* without the need to posit as linguistic units ‘*look-noun*’ and ‘*look-verb*’, ‘*look-visual*’ and ‘*look-intellectual*’, or constructions such as *look-for*, *have-a-look*, etc. Tentative meaning hypotheses are also posited for the forms *see*, *seem* and *appear* that explain speakers’ expressive choices between *look* and each of these other forms. Support for the meaning hypotheses comes in the form of (a) qualitative analyses of attested examples that demonstrate through the presence of contextual evidence that the hypothesized meaning has motivated the choice of its corresponding signal, and (b) large-scale quantitative predictions – tested in the *Corpus of Contemporary American English* – of the regular co-occurrence of *look* with particular other forms that, by hypothesis, are chosen to produce partially overlapping communicative effects. The meaning hypotheses of *look* as well as the other forms mentioned have led to the discovery of numerous peculiarities in the distribution of *look* that are noted here – and explained – for the first time. To give just one brief example, it is explained why *look* co-occurs with a preceding *but* at a higher than chance frequency in comparison to a preceding *and* (☺ *but look...*; ☹ *and look...*), despite the fact that both combinations occur in the corpus many times.

תפקידיה של המילית 'ש' בעברית מדוברת ספונטנית בת זמננו

אנה ענבר

בהרצאה זו אדון בדפוסי הקישור של המבעים בשפה העברית המדוברת בת זמננו. אציג דיון תיאורטי במושג 'שעבוד' לצד קטגוריזציה של מבנים תחביריים הכוללים את המילית 'ש' ואפרט את תפקידיה בשיח. אראה כיצד ניתוח המבנים הכוללים את המילית 'ש' קשור למבנה המסר של השפה המדוברת ומה אפשר ללמוד מתופעת קישור המבעים על תהליכי התהוותם של מבנים תחביריים ממבנים פרגמטיים.

בדקדוק העברי המילית 'ש' נתפסת מילת קישור משעבדת. המונח 'שעבוד', כמו מונחים רבים אחרים, נכנס לדקדוק מתחום הלוגיקה. יישום המונח 'שעבוד' הלקוח מלוגיקה אריסטוטלית בדקדוק בכלל ובדקדוק העברי בפרט מעורר קשיים מלכתחילה, כיוון שבלוגיקה הוא מציין יחס שאינו מצוין בשפה. כיום, 'שעבוד' הוא מונח דקדוקי מבוסס היטב, אך בדומה למונחים דקדוקיים אחרים ארוכי היסטוריה הוא משמש במגוון של הקשרים תיאורטיים ובמונחים שונים. לאור הקשיים האלה והממצאים העולים מהקורפוס – מאגר העברית המדוברת בישראל (מעמ"ד) – אשאל אם המונח 'משפט משועבד' נחוץ כדי לתאר את המבנה של העברית המדוברת.

המילית 'ש' בדרך כלל מופיעה לפני משפטים משובצים המתפקדים כפרדיקט, סובייקט, משלים או סומך. אציע שמילית זו היא קֶשֶׁר תחבירי המציין יחס תחבירי בין המשפט שהיא פותחת לצירוף שהמשפט מתייחס אליו. בדוגמה כל הדברים שאתה שואל אותי | אני יודעת¹ || המשפט 'אתה שואל אותי' ממלא תפקיד של סומך, והמילית 'ש' מציינת יחס תחבירי של סמיכות. נראה שציון היחס התחבירי בהקשרים כאלה מקודד היטב בשפה, כיוון שהשימוש במילית 'ש' נראה מחויב בהם.

בדוגמאות הבאות המילית 'ש' מופיעה מחוץ לגבולות המשפטים: הם רוצים שאני אשים את זה עליי | שתיים עשרה שעות || כדי | אחר כך להקשיב | מה אני עושה שתיים עשרה שעות || **שזה די משעמם** || או אני צריכה לעשות הכול כפול || **שיהיה לי גם למעלה וגם למטה טייפ** |. אציע שקיימים יחסים תחביריים בדרגות שונות של קידוד מחוץ לגבולות המשפט הבסיסי. מבחינת המסר המשפטים הראשונים בשתי הדוגמאות משמשים כעוגן של המשפט שפותח ב-'ש' – 'שזה די משעמם' בדוגמה הראשונה ו'שיהיה לי גם למעלה וגם למטה טייפ' בדוגמה השנייה. מדובר בצמדי משפטים שבהם טופיק וקומנט. ניתן לראות בצמד זה יחידה תחבירית מורכבת, כאשר היחס בין שני המשפטים המרכיבים אותה הוא יחס פרדיקטיבי, כלומר, יחס בין סובייקט לפרדיקט² שהמסומנים שלהם הם טופיק וקומנט. אף על פי שבדרך כלל היחס אינו מיוצג על ידי מורפמה, המילית 'ש' יכולה להופיע בהקשרים האלה ולציין את היחס הפרדיקטיבי המתהווה.

בהרצאה זו אראה כיצד הגישה הנוכחית יכולה להסביר שימושים מסוימים ב-'ש' בשיח הדבור, למשל, בהקשרים טמפורליים (נדבר על זה שניפגש ||) או אחרי ביטויים להבעת היבטים שונים של

¹ רוב הדוגמאות לקוחות ממעמ"ד – מאגר העברית המדוברת בישראל.

² על השימושים במושגים סובייקט ופרדיקט במקום נושא ונשוא ראו **יזרעאל תשע"ג**.

עמדת הדובר לגבי התכנים או המעמד של המידע הנמסר (כנראה שיצטרכו גם אה | או אני חושב שאיפשהו זה גם ישפר לך את ההרגשה ||).

רשימת מקורות

גולדנברג, ג' (תשמ"ח). יחסים תחביריים וטיפולוגיה בלשונית השמיות. **עיונים בעקבות מפעלו של פולוצקי, דברים שנאמרו בערב לכבוד יעקב פולוצקי בהגיעו לגבורות**. ירושלים: האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, עמ' 7-18.

יזרעאל, ש' (תשע"ג). משפח או משפט? למבנה המשפט בעברית המדוברת. אצל: מ' מוצ'ניק וצ' סדן (עורכים). **מחקרים בעברית החדשה ובלשונית היהודים מוגשים לאורה (רודריג) שורצולד**. ירושלים: כרמל, עמ' 399-416.

יזרעאל, ש' (בדפוס). יחידות הבסיס של הלשון המדוברת: פרוזודיה, שיח ותחביר. אצל: ע' גונן (עורכת). **חוקרים עברית מדוברת, תעודה כ"ז**.

Matthiessen, C.M.I.M and Tompson, S.A. 1988. The structure of discourse and 'subordination'. In Haiman, J. & Thompson, S.A. (Eds.), *Clause Combining in Grammar and Discourse* (275-329). Amsterdam: Benjamins.

אזכור באמצעות כינוי גוף שלישי בעברית המדוברת

לאון שור

בגישות רבות לאזכור בשיח מוסכם כי בחירה בביטוי רפרנציאלי מסוים מושפעת במידה רבה מדרגת הנגישות של הרפרנט במערכת הקוגניטיבית של משתתפי השיחה. ככל שהרפרנט נגיש יותר, כך קידודו יהיה מצומצם יותר. בהתאם לעיקרון זה, אזכור באמצעות כינוי גוף שלישי צפוי כאשר דרגת הנגישות של הרפרנט היא גבוהה (Ariel 2001: 31; Kibrik 2011: 54). כמו כן הוצע במחקר כי על דרגת הנגישות של הרפרנט עשויים להשפיע גורמים שונים, העשויים לפעול בכיוונים מנוגדים. כך למשל בולטות (טופיקליות) גבוהה של רפרנט עשויה לאפשר את אזכורו באמצעות כינוי גוף, על אף ריחוקו מן האזכור הקודם (Ariel 2001: 34; Kibrik 2011: 392).

נביט למשל בשיחה הבאה, שהוקלטה במהלך שיח ספונטני בין דוברות:

א : עכשיו || אה | אני יכולה להגיד לך | שאני מכירה | זוג אה | נשוי₁ |

א : <בשקט> הה || יפה || תתחדשי ||

ב : זה הבנים₂ קנו₂ לי ||

א : יפה ||

ב : איזה חמודים ||

א : נכון || מקסים ||

(פסק של 1.6 שניות)

א : ש אמ | ששנה₁ הם | היו נשואים | אז הם₁ בעלי אותו אינטרס לשמור על זה בסודיות | ו | היא₁ | התפנתה₁ || ונגמר הקשר ||

(Y311_sp1_030-048, sp2_004-005)

בתחילת הקטע דוברת א מציגה לראשונה את הרפרנט "זוג נשוי", ומתכוונת לספר עליו דבר מה. ואולם, פריט כלשהו המצוי ברשותה של דוברת ב מסיט את תשומת לבה ("יפה, תתחדשי"), והנושא העיקרי מושהה לטובת דיון קצר על אודות הפריט ("זה הבנים קנו לי" וכו'). בהמשך דוברת א חוזרת לנושא השיחה המקורי: היא מאזכרת את הרפרנט "זוג נשוי" באמצעות הכינוי החבור "הם", על אף המרחק הרב יחסית מן האזכור הקודם, ולמרות הימצאותו של הרפרנט המתחרה "בנים".

בניתוח פורמלי גרידא אפשר לטעון כי הבחירה הרפרנציאלית הזו נובעת מהבולטות היחסית של הרפרנט "זוג נשוי" בתודעתה של דוברת א. בולטות זו הגבירה את דרגת הנגישות של הרפרנט. למרות זאת עולה השאלה כיצד דוברת א הייתה בטוחה שדוברת ב תפענח את האזכור כמתייחס ל"זוג הנשוי" ולא, למשל, לרפרנט "בנים". נראה כי דוברת א הניחה שהנמענת תשלב את המקטע הרפרנציאלי בכללותו בשיח הקודם, ורק לאחר מכן תפענח את האזכור באמצעות כינוי הגוף השלישי (Cornish 2009: 589–590). יסודות לשוניים במקטע הרפרנציאלי עצמו מוליכים את הנמענת אל עבר המקטע שבו נמצא הקודמן הרלוונטי, שהרי "שני-" מצוי ביחס סמנטי עם "זוג", ו"נשואים" מצוי ביחס מורפולוגי עם "נשוי".

בהרצאתי אבקש להראות באמצעות דוגמות מהעברית המדוברת הספונטנית, כי הבחירה לאזכור באמצעות כינוי גוף שלישי עשויה להיות מושפעת לאו דווקא משיקולי נגישות, אלא מההנחה שהנמען יוכל לפענח את האזכור בעזרת יסודות לשוניים במקטע הרפרנציאלי, שיוליכו אותו למקטע השיח שבו נמצא הקודמן הרלוונטי.

רשימת מקורות

Kibrik A. A. (2011). *Reference in Discourse*, Oxford Studies in Typology and Linguistic Theory. Oxford: Oxford University Press.

Cornish F. (2009). Inter-Sentential Anaphora and Coherence Relations in Discourse: A Perfect Match. *Language Sciences* 31(5), 572–592.

Ariel M. (2001). Accessibility Theory: An overview. In T. Sanders, J. Schliperoord & W. Spooren (Eds.), *Text Representation* (29–87). John Benjamins (Human cognitive processing series).

פועלי האמירה בעברית המקראית

נמרוד שתיל

א. הטענה שתועלה כאן היא שהפעלים העיקריים המתארים העברת תוכן או מחשבה מאדם לרעהו (ובכלל זה האל) במקרא, היינו הפעלים **אמר**, **הגיד**, **דיבר**, הם מטאפורה של הרעיון העלאה/ משיכה כלפי חוץ. המתודה הננקטת כאן היא ציון ההתפתחות האטימולוגית הפנימית של העברית, בניגוד למתודות של השוואה אטימולוגית. את חוסר ההתאמה אם קיימת בין העברית ובין אחיותיה יש לייחס לשלב ההתגבשות הסופית של העברית שהושפעה מהמעבר למותיאזים.

ב. הראיות

השדה הסמנטי: התיאוריה מתקשרת עם תפיסת המכניזם של הלשון והחשיבה כפי שמיוצגים בשפה. בתפיסה המודרנית אנו מייחסים למוח את כלל התפקודים הקוגניטיביים: מחשבה, רגש ודיבור. כל הפונקציות הללו משויכות במקרא עם המושגים **לב** / **לבב**.

בניגוד לבלשנות המודרנית, המפרידה בין הפונטיקה שהיא פיסיוולוגית והפונולוגיה שהיא קוגניטיבית, לא הייתה הבחנה מסוג זה במקרא. עניין זה מסביר את הצגת השמעת הקול כהעלאה, בעזרת הפועל **נשא**, שגם הוא מציג השמעת קול: "וישא קולו ויבך". זוהי אפוא תיאוריה של יצירת שדה סמנטי.

התפתחויות סמנטיות: מכנה משותף לכל השורשים הוא המשמעות "הנהגה": בעברית: **נגיד**, **נשיא**, **דָּבַר**, בערבית אמיר (أمير שליט). ההנהגה יכלה להיות של בני אדם ושל צאן, מכאן המונחים **מְדַבֵּר** ו-**דָּבַר**, "מקום רעיית הצאן". מקומות אלו היו גם גבוהים ביחס לאזורי המזרע. ייתכן שהמושג **דביר** ציין את המקום הגבוה בהר הבית.

ראיות אטימולוגיות

הפועל **אמר** מקביל סמנטית למקבילו הארמי ובמידה רבה גם למקבילו הערבי. השורש נג"ד אינו יוצר בעיה מיוחדת. לעומתם השורש דב"ר הוא הבעייתי ביותר, משום שנגזרותיו הסמנטיות של השורש דב"ר הן מגוונות ביותר בעברית ובאחיותיה. למעט גזניוס ו-BDB הרואים בו שורש פוליסמי, רוב המילונאים רואים בשורש זה שורש הומונימי: 1. "הכניע, שעבד". 2. הביע עצמו, אמר.

ניתן להעלות השערה נוספת לייחוד של השורש דב"ר בעברית ביחס לשפות השכנות. לדעתי, לעברית היה צורך בפועל שיתאר את חילופי המסרים בין האל ובין שלוחיו, ואכן חלק גדול משימושי **דיבר-דָּבַר** מציין קשר מסוג זה, כפי שהעיר קדרי במילונו.

ג. סיכום

יתרונה של התיאוריה שהיא מתארת התפתחות של שדה סמנטי שלם, שיש בו התפתחות מקבילה של כמה שורשים (פעלים). חלק מהתפתחות זו מקבילה למצוי בשפות השכנות, וחלק אחר הוא

ייחודי לעברית (דְּבַר/דִּבְרֵי-דְּבַר), וייתכן שהוא קשור בהתפתחות התרבותית הייחודית. המשמעויות של שורש זה בשפות האחרות אינן סותרות את ההנחה על משמעותו הראשונית.

רשימת מקורות

קדרי, מ"צ (2006). מילון העברית המקראית: אוצר לשון המקרא מאל"ף עד תי"ו, רמת-גן.

Robert N. B. (2015). Homonymy and Polysemy in Biblical Hebrew Lexicography, *NAPH Conference 2015*, Memphis, TN, USA

Cohen C. (2015). Homonymy vs. Polysemy – Six Classic Cases:

מלאך / מלאכה ; פדות יו בל ז קו / זָקוּן ; זכר ; דלק
, *NAPH Conference 2015*, Memphis, TN, USA

דוד לארה, עיר דוד – על ההתאמה בין אוצר המילים בספרות חז"ל ללשון היוונית ולשפות אירופאיות אחרות, אמסטרדם 1638.

שפרה שנול

בין הנושאים שרכשו מקום מיוחד במחקריו של פרופ' חיים רוזן היו המגעים הלשוניים והתרבותיים של היהודים עם חברה האירופאית ותרומתם הייחודית במעבר מהמזרח למערב. נושא הרצאתי, המוקדש למילון מאת דוד הכהן דה לארה (1602-1674): **עיר דוד – על ההתאמה בין אוצר המילים בספרות חז"ל ללשון היוונית ולשפות אירופאיות אחרות, אמסטרדם 1638**, הנו אחת הדוגמאות הבולטות למגעים אלו ולתרומתן החשובה לתרבויות השונות.

המחבר היה נצר לגולי ספרד באמסטרדם, בן ליצחק כהן דה לארה, ונבחר ליחכס' לקהילה הספרדית בהמבורג ושם שירת במשך תקופה ארוכה. הוא היה מתרגם ולקסיקוגרף מחונן, מלבד 'עיר דוד' ראוי להזכיר בין חיבוריו המרשימים 'כתר כהונה' שלא הביא לידי סיום.

המילון 'עיר דוד' כולל רשימת מילים שאולות מיוונית ומלטינית בספרות חז"ל, ומספר מילים זעיר מספר הזוהר. בחיבור מובאים זיהוין והגדרותיהן בעברית בכתב רש"י, ומקורותיהן הרבניים. הזיהוי של המילים ביוונית ובלטינית כתוב גם בכתב יווני או לטיני לפי הנדרש. ואחרון זיהוי המילה בלשון 'היספנה' (Hispana) ולפי הנראה היא המייצגת את שפת התרבות בתקופתו של המחבר (מאה שבע עשרה) וגם את השפה הנפוצה בין גולי ספרד בהולנד.

הזיהויים וההגדרות בעברית מבוססים בעיקר על ספר 'הערוך' מאת נתן בן יחיאל ופרשניו הידועים באירופה ביניהם בנימין מוספיא ולקסיקוגרפים אחרים. בניסוח ההגדרות בעברית המחבר כותב בלשון חיה ומקובלת בפרשנות ובגלוסרים מספרות חז"ל. נוכל עוד להוסיף שהוא גם הכיר חיבורים לקסיקוגרפיים מהתרבות הקלאסית שהיו ידועים באירופה, ואשר הוא מצטט.

מלאכת הזיהוי של מילים יווניות או לטיניות בספרות חז"ל החלה במדרשים המאוחרים ותרומתה העיקרית בפרשנות הגאונים. הייחוד של מילון בתעתיק המילה בכתב היווני או הלטיני. הזיהויים ביוונית ובלטינית משקפים את השפה הקלאסית ולעתים גם את השפה מתקופת הרנסנס. בדרך זו העניק דה לארה את הבסיס ללקסיקוגרפיה התלמודית המודרנית.

ואחרון, אחרון לשון ה'היספנה' המובאת במילון ראוייה לעיון מיוחד. היא מדגימה את הספרדית של המאה שש עשרה ושבע עשרה לאחר ההתמזגות של דיאלקטים שונים בספרד ליקסטיליאנית שנוצרה מיד לאחר הגירוש. בולטת במיוחד נוכחותן של מילים שמקורן מספרדית-ערבית ומילים המייצגות את שלביה הראשונים של הלדינו מספרד ומפורטוגל. בקבוצה הזאת קיימים ביטויים מיוחדים הידועים מתרגומי המקרא בלשון זו.

בקיאות המחבר בשפות השונות וההתאמה ביניהן היא מדהימה הן במקורות מספרות חז"ל והן מהשפות הקלאסיות. אבל יתר על כן, דה לארה אינו רק מילונאי מחונן, אלא הוא מתאר ומאפיין גם תהליכים לשוניים בהערותיו, כך למשל; פירוט היווצרותם של ריבויים שונים מאותה התיבה, חילופים פונטיים במעתיקים השונים, לעתים הוא בוחן בעין חדה את המקור היווני ממנו נגזרת

המילה, ומעיר במיוחד על שינוי היחסות מנומינטיב לגניטיב. מילון זה הוא גם מקור אמין להתפתחויות סמנטיות של מילה אחת במשך תקופות שונות. באוצר המילים ביוונית ובלטינית ראוי לציין שהעימות בין תיבה מספרות חז"ל וזיהויה בלשון הקלאסית חושף את ההתפתחויות בשפה המדוברת של היוונית והלטינית בסוף העת העתיקה ובתקופה הביזנטית ולאחר מכן. אחת ממעלותיו החשובות של שאינו שולל או מתקן בהתאם לשפה הנורמטיבית, אלא רק מעלה על הכתב את התופעה הלשונית ומתאר אותה.

בזמן ההרצאה נציג את המילון ורשימת דוגמאות המאירות את דברנו.

רשימת מקורות

Rosen, Haiim Baruch. (1979). *L'hebreu et ses rapports avec le monde classique: essai d'evaluation culturelle*, Paris.

——— (1995). *Hebrew at the crossroads of culture: from outgoing Antiquity to the Middle Ages*. Leuven: Peeters.

Sáenz Badillos A. (1994). David Cohen de Lara y sus dos vocabularios rabínicos. In F. D. Esteban (Ed.), *Los Judaizantes en Europa y la literatura castellana del siglo de oro (341-349)*. Madrid.

העברית הבבלית: הלשון העברית בבבל מחתימת התלמוד עד ההשפעה הארצישראלית

אריה אולמן

במשך מאות שנים (המאות III-VII לס"ן) קשר בין ארץ ישראל לבבל היה רופף ולא יציב: ביניהם נמתח קו החזית של המלחמה המתמדת בין האימפריה הרומית (והביזנטית) למלכות פרס. הספרות שנכתבה בארץ ישראל (מדרשים, פיוטים ועוד) לא הגיעה לבבל בזמן הזה. גם במאות VII-VIII יש רק עדויות מועטות לחדירת היצירות הארצישראליות לבבל (Safrai, Maeir, 2003, 507-509; דנציג, תשנ"ג: 153-158). עד המאה ה-VII לא נכתבה בבבל אף יצירה בעברית – בשונה מארץ ישראל שבה הכתיבה בעברית לא פסקה. זאת אומרת שהלשון העברית של בבל במאות VII-IX התפתחה בתנאים מיוחדים: היא לא הייתה שפה מדוברת ולא היו לה מקורות חדשים במשך כ-400 שנה ויותר. לפנינו דוגמה של התפתחות השפה הכתובה "בתנאי מעבדה", רק על סמך טקסטים קיימים.

חידושי השפה הבבלית נמצאים בתחומי המורפולוגיה, התחביר והסגנון. העברית הזאת מתאפיינת בהשפעות ארמיות ובפיתוחים עצמאיים. קטעים מסוימים נכתבו ב"סגנון הפסיפס": מחברים צירפו חלקי תבניות תחביריות מכמה מקורות ובכך יצרו צירופי לשון חדשים שזרים לרוח לשון חכמים. לדוגמה: "אינו יודע פרשת דרכים", "יעמיד דבר על בריו", "דבר דבור במקומו", "לא יבקש אדם לא תענוג ולא תאוה", "בא ולמד", "לבו מריר על מתו".

אפשר למצוא אי-התאמות במין ובמספר, שני נסמכים לסומך אחד: "אין דברי תורה מתקיימת אלא... ", " בישוליהן אסור", "ובשביל ברית זה", "שתי ישיבות שהוגים בתורה", "כחכמי ובני ר' עקיבה וחביריו".

פעלים משמשים לפעמים בבניינים חדשים: "אסור לנו לחזק טובה לעצמינו", "עד שכיפה עליהם הר כגיגית", "שאין תורה שבעל פה מישתכחת מישראל", "והיה מאסיר את עצמו לשמים", "אין דברי תורה מתקיימין אלא במי ש... משחרר פניו עליהם", "ובא עליה סחורה ממקום אחר וניזולה אותה סחורה", "ומיתקומטין אנו הרבה".

נוצרו הצרכות חדשות לפעלים: "נוזף אותו", "ודברים הללו אין מעיין אותך", "הם מדברים דברי שקר ומשחקין בעצמן בישיבה", "וצוה המלך להחרים על מי שיש אצלו אותו ממון".

לפעמים המחברים יוצרים מבנים חדשים: "שלא היה כמותו מן כמה דורות", "מוסר עצמו ומכוער עליה [על התורה]", "כמעין אותו דבר", "כמעין אותה ברכה", "אלא אבל בהלכה".

מילים מסוימות מקבלות משמעות חדשה: "בשביל" במשמעות "בעניין, בנוגע ל...", "אף על פי" במשמעות "אם".

כל זה מראה את נתיבי ההתפתחות הרבים של שפה שמבוססת רק על מקורות כתובים עתיקים.

רשימת מקורות

ברודי, י' (תשס"ג). פירקוי בן באבוי ותולדות הפולמוס הפנים-יהודי. תל-אביב.

דנציג, נ' (תשנ"ג). מבוא לספר הלכות פסוקות. ניו-יורק-ירושלים.

Safrai, Z., Maeir, A. (2003). אתא אגרתא ממערבא ('An Epistle Came from the West'): Historical and Archaeological Evidence for the Ties between the Jewish Communities in the Land of Israel and Babylonia during the Talmudic Period. *Jewish Quarterly Review* 93(3-4), 497-531.

משפחות מורפולוגיות ברכישת הפועל העברי

דורית רביד, רונית לוי, אורית אשכנזי, גלית בן צדוק, אפרת רז, תהילה גרינולד,
רון ברצלבסקי ושירלי איתן

המבנה המשורג של פעלים בעברית הוא אחד מן המאפיינים הידועים ביותר של המורפולוגיה השמית. השורש והבניין מוכרים כשני צורנים תת-לקסיקאליים המשתרגים זה בזה, שתפיסתם בקרב דוברי השפה היא בדרך כלל דרך החשיבה המטא-לשונית על הכתב. לקסיקון הפועל העברי מאורגן באמצעות משפחות מורפולוגיות מבוססות שורש כמו זו של חשׁב (חשב, נחשב, החשיב, הוחשב, חישב, חושב, התחשב) או של שליׁם (נשלם, השלים, הושלם, שילם, שולם והשתלם). מכאן ברור, שידע מילוני על הפועל בקרב דוברי עברית כרוך בהכרח בידע מורפולוגי. עבודות פסיכולינגוויסטיות על התפתחות פעלים בגילי בית הספר מצביעות על הכרה מוקדמת של השורש כצורך יסוד ולמידה מאוחרת יותר של צורך הבניין (לסיכום, ראו Ben Zvi & Levie, in press). המחקר הנוכחי עוסק במנגנוני הלמידה של הפועל העברי, בהינתן העובדה שגודל המשפחות המורפולוגיות אינו קבוע, משמעות הפעלים הספציפיים בתוך כל משפחה והקשרים ביניהם לעתים עמומים ולא צפויים, ויש שלפועל אחד שתי משמעויות – כפי שהודגם לעיל. כיצד ניתן ללמוד מערכת כה מסובכת וכה רבת סתירות ברכישה טבעית של ילדים?

המחקר מבוסס על ניתוח של ארבעה מאגרי נתונים – שיח דבור של אמהות עם ילדיהן בני השנתיים, שיח עמיתים דבור בין ילדים בגילי 2-8, ספרי ילדים, וכן טקסטים סיפוריים ועיוניים שנכתבו על ידי תלמידים בגילי בית הספר היסודי והתיכון. בכל אחד מאלה אותרו כל הפעלים, נותחו מבחינת השורשים לסוגיהם הצורניים (גזרות הפועל) והבניינים; אותרו כל המשפחות המורפולוגיות מבוססות השורש, וכן נותחו הקשרים הסמנטיים שבין הפעלים מאותו השורש. בהרצאה יוצגו תוצאות הניתוחים האלה, שהן מפתיעות במידה רבה. מניתוח התוצאות עולה מנגנון התפתחותי המבוסס על תשתית פשוטה ושקופה יחסית שמורכבותה עולה במידה מסוימת עם הגיל. התמונה המצטיירת של רכישת מערכת הפועל אינה עולה בקנה אחד עם התפיסה המטא-לשונית של מערכת זו. בכך יעסוק דיוננו.

רשימת מקורות

Ben-Zvi, G & Levie R. In press. Development of Hebrew derivational morphology from preschool to adolescence. In R. Berman (Ed.) *Acquisition and Development of Hebrew: From Infancy to Adolescence*. Amsterdam: John Benjamins.

פיצוי מורפולוגי: על תצורת שם הפועל של פעלים סבילים

ליאור לקס

המחקר בוחן תצורה של שמות פועל סבילים בבניין נפעל ללא פועל באותו בניין.

(1) אופניים לא חוקיות יכולות להיחרם על ידי שוטרים כחוק

(<http://www.fxp.co.il/showthread.php?t=16557732>)

(2) יש כמה אמירות שם הראויות להיצטט ולהזכר

(http://cafe.themarker.com/post/1007519/module/blog_post/?plasma=true)

להיחרם ולהינתח הן צורות שם הפועל של פעלים בבניינים הופעל ופועל בהתאמה (הוחרם וצוטט) ואין להן צורות מקבילות במערכת הנטייה של נפעל (*נחרם, *נצטט). מדובר במקרה חריג יחסית, שבו שם הפועל נוצק בבניין השונה מזה של הפועל, כלומר לפנינו מעבר בין פרדיגמות שונות (שורצולד 2000). המחקר בוחן את מידת הפוריות של תצורה חריגה זו ואת ההתניות על קיומה

הבניינים הופעל ופועל חסרי צורות שם פועל. אין זאת משום שהם משמשים באופן כמעט בלעדי לתצורת פעלים סבילים. בניין נפעל, משמש הן לתצורת פעלים סבילים בלבד (נתפר), פעלים אחרים (נשבע) ופעלים בעלי משמעות סבילה ומשמעות נוספת (נרשם). גם כאשר מדובר במשמעות סבילה, קיימת צורת שם פועל (להיתפר). יתרה מזאת, בבניינים פועל הופעל קיימים פעלים מעטים שאינם סבילים, ולמרות זאת הם חסרי שם פועל, למשל, הורע הוקסם. נראה כי ההוראה הסבילה המובהקת לכשעצמה אינה הסיבה להיעדר שם הפועל. לא נראה כי קיימת סיבה סמנטית או תחבירית לפערים אלה, ולראיה, מנסים הדוברים לפצות על הפערים באמצעות תצורה בבניין נפעל.

בניין נפעל ידוע במעמדו המיוחד הן מבחינה צורנית והן מבחינה תחבירית-סמנטית (רביד וורד 2010, Bat-El 2003, Schwarzwald 1996). בשל תכונותיו המיוחדות, פוריותו של בניין זה נמוכה בחידוש פעלים (Berman 1987, Ravid 1990). עם זאת, במקרה של תצורת שם הפועל, עולה קרנו של בניין זה והוא משמש כפיצוי על אותו מחסר מורפולוגי.

תצורה זו אינה פוריה לחלוטין ומוגבלת על ידי גורמים סמנטיים וצורניים. במקרים בהם אותו שורש קיים בפועל במשמעות אחרת, לא נוצר שם הפועל בפועל כדי למנוע זהות עם צורה קיימת אחרת. כך למשל, להינצל משמש רק במשמעות של הצלה ולא ניצל.

בנוסף לכך, כאשר הפועל הסביל הוא מגזרת העלולים או הנחים, לא נוצר שם פועל מקביל, למשל, הוכר-להינכר, הוצת-להייצת. טענתי היא כי פערים אלה נובעים מכך שעיצור השורש החסר, אינו נגיש למנגנון המורפולוגי. הדבר מספק תימוכין לטענה בדבר ייצוגם הלקסיקלי של הפעלים העלולים (שורצולד 1972, 1980). ממצאי המחקר מהווים תימוכין לגישת ה-Stem Modification

לתצורת מילים, שלפיה תצורת מילים מבוססת על שינויים בבסיס ולא על סחיטה של עיצורי שורש ממילה קיימת. אילו היה מנגנון של סחיטת שורש, ניתן היה לצפות כי גם לפעלים עלולים תיווצרנה צורות שם פועל.

ההרצאה תדון בגורמים נוספים במשחקים תפקיד בפיצוי מורפולוגי זה ובהיעדרו. המחקר זורה אור על דרכם של הדוברים לפצות על פערים בצורת פעלים. ממצאי המחקר מדגישים את חיותה של התצורה המסורגת ואת השימוש באמצעים הצורניים העומדים לרשות הדוברים בבואם להשלים צורה חסרה במערכת.

רשימת מקורות

שורצולד, א' ר' (1972). ייצוגם הלקסיקאלי של הפעלים העלולים. **בלשנות עברית חפ"שית 12**, עמ' 25-36.

שורצולד, א' ר' (1980). מעלילות הפועל העלול. **בלשנות שימושית 2**, עמ' 63-76.

שורצולד, א' ר' (2000). שורש הפועל וזיקת השם לפועל. בתוך: א' ר' שורצולד, ש' בלום-קולקה וע' אולשטיין (עורכים). **ספר רפאל ניר: מחקרים בבלשנות, בתקשורת ובהוראת לשון**, ירושלים: כרמל, עמ' 426-438.

Bat-El, O. (2003). Semitic verb structure within a universal perspective. In J. Shimron (Ed.), *Languages Processing and Acquisition in Languages of Semitic, Root-based, Morphology* (29-59). Amsterdam: John Benjamins.

Berman, R.A. (1987). Productivity in the lexicon: New-word formation in Modern Hebrew. *Folia Linguistica* 21(2-4), 425-461.

Ravid, D. (1990). Internal structure constraints on new-word formation in Modern Hebrew. *Folia Linguistica* 24, 289-347.

Schwarzwald, O.R. (1996). Syllable Structure, Alternations and Verb Complexity: The Modern Hebrew Verb Patterns Reexamined. *Israel Oriental Studies* 1, 99-112.

פֶּעַל – ציין פרפקטיב או זמן עבר?

דני כלב

לפי מיטב חוקרי העברית, פֶּעַל מציין זמן עבר. לעומתם, דקל (2010) טוענת כי פֶּעַל מביע אספקט – הפרפקטיב. כלים פרגמטיים ישמשו אותי לבחינת היפותזת הפרפקטיב, ולזיהוי הגבול בין תרומת הקוד הדקדוקי לבין ההיסק הפרגמטי הרלוונטי לצורות פֶּעַל מסוימות.

היפותזת הפרפקטיב

הפעלים **הלכתי** ו**ברחתי** ב-(1) ו-(2) אכן מביעים אירועים חד פעמיים, שלמים ונקודתיים. אלו מאפייני הפרפקטיב (Comrie 1976). זמן האירועים לכאורה מוסק מההקשר:

1. ויום אחד **הלכתי** ביום חורפי (דקל)

2. פעם **ברח** לי נחש קטן באולם ההרצאות (דקל)

דוגמאות ממקורות נוספים מאששות את היפותזת הפרפקטיב. **זכתה** וה**גייע** ב-(3) ו-(4) להלן מציינים סיטואציות פרפקטיביות:

3. השחיינית הישראלית **זכתה** במדליית ארד

4. מחיר הנפט **הגייע** לשפל (10.12.2015 YNET)

אך בכך לא די לקבוע כי פֶּעַל הוא ציין דקדוקי של הפרפקטיב, שכן הוא משמש גם להבעת האימפרפקטיב לסוגיו:

5. יש גשר, שעובר מהרכב לכיוון האצטדיון. אז אנחנו **עמדנו** על הגשר, אנחנו פתאום אני רואה את כולם ככה מתקהלים (משלר, אלימות 4-9)

6. היא **טיילה** איתנו ברחבי הארץ, **הזיעה** בדרך לאילת, **הצטלמה** לכניסה בכביש 6, **עמדה** בשקט בפקקים...**דילגה** בין רשתות השיווק לחנויות פרחים כל יום ששי... **גמלתי** לה בכל פעם לקראת החגים כשרחצתי אותה בווקס חם... (יאיר ניצני, שישבת, 19.6.2015, עמ' 11)

עמדנו ב-(5) מביע סיטואציה סטטיבית. הפעלים ב-(6) מביעים פעולות הרגליות (habitual).

ניתן לטעון כי המובן הבסיסי של פֶּעַל פרפקטיבי, ואילו האימפרפקטיב כבדוגמאות (**שגיאה!** **מקור ההפניה לא נמצא**). ו-(5) הוא היסק תלוי הקשר. כדי לבחון טענה זו, אעשה שימוש בתבחין פרגמטי נוסף.

עקרון הביטוליות

גרייס (1975) הציג את עקרון הביטוליות (cancelability) הקובע כי היסק פרגמטי, בשונה מקידוד דקדוקי, ניתן לביטול באמצעות הוספת הקשר תומך, תוך שימור קבילות המבע המקורי. לפיכך, אם פֶּעַל מקודד פרפקטיב, הפירוש הפרפקטיבי אמור להתקיים גם לאחר העשרה הקשרית:

7. ויום אחד **הלכתי** ביום חורפי במשך שעות ארוכות כשבדרך פגשתי דמויות מוכרות מהעבר

8. פעם **ברח** לי נחש קטן באולם ההרצאות שוב ושוב במהלך הרצאה על טקסונומיה של זוחלים עד שנאלצתי לנעול אותו בכלוב

9. השחיינית הישראלית **זכתה** מדי שנה במדליית ארד בתחרות המסורתית שארגנה האגודה הבינלאומית למען הנכים

10. בכל עת שהכלכלה העולמית גלשה למיתון, מחיר הנפט **הגיע** לשפל

כל ארבעת המבעים (7-10) קבילים, אך אף לא אחד מהם מביע סיטואציה פרפקטיבית. **הלכתי** מביע סיטואציה פרוגרסיבית, **ברח** – סיטואציה חזרתית (iterative) **וזכתה**¹ **והגיע** – סיטואציות הרגליות.

מסקנות

שימוש בכלים פרגמטיים מאפשר לזהות היכן עובר הגבול בין קוד דקדוקי להיסק. אלו מראים כי פֶּעַל איננו מקודד פרפקטיב. אם כן, מה הוא מקודד? בהרצאה אציע כי פֶּעַל מקודד זמן על סמך תבחינים פרגמטיים: שכחות, עקרון הביטוליות ואחרים.

רשימת מקורות

Comrie, B. (1976). *Aspect: An introduction to the study of verbal aspect and related problems*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dekel, N. (2010). *A matter of time: Tense, mood and aspect in spontaneous spoken Israeli Hebrew*. Utrecht University. [PhD dissertation].

Grice, H. Paul. (1975). Logic and conversation. In P. Cole and J. L. Morgan (Eds.), *Syntax and semantics, vol. 3: Speech acts* (41–58). New York: Academic Press.

¹ אין מדובר בהכרח באותה השחיינית.

